

Nyt fra Sprognævnet

1995/1 · marts

Alias og alias

Af *Vibeke Sandersen*

Sprognævnet forbereder i øjeblikket en 2.-udgave af Retskrivningsordbogen, hvis 1.-udgave kom i 1986. I den nye udgave af ordbogen vil der blive optaget en del nye ord, og derudover vil der bliver foretaget justeringer ved nogle af de ord der allerede er med i ordbogen. Et af de ord der vil blive ændret ved i den nye udgave af Retskrivningsordbogen, er ordet *alias*.

I Retskrivningsordbogen, 1986, er ordet *alias* opført uden ordklasseangivelse, blot forsynet med et enkelt eksempel:

alias: Det Borende X alias Thorvald Framlev.

I den nye udgave af Retskrivningsordbogen vil *alias* blive opført som navneord med dertil hørende bøjningsformer:

alias -(s)et, -(s)er *el.* alias, *bf.* *ft.*
alias(s)e(r)ne; Thorvald Framlev
alias Det Borende X.

Ordklasse

Sprognævnet er ved et par lejligheder blevet gjort opmærksom på at det er en mangel at *alias* ikke figurerer som navneord i Retskrivningsordbogen; man er bl.a. i vildrede med hvad det skal hedde i flertal:

Som det vil være dennes (dvs. P.G. Wodehouses) aficionados bekendt, har Uncle Dynamite, også kaldet Lord Ickenham, i bogen af samme navn, for vane at antage diverse – ja, hvad hedder egentlig et *alias* i flertal? det fremgår i hvert fald ikke af Ret-

skrivningsordbogen – *alias(e(r))*, når han kommer i knibe, hvilket sker ca. hvert andet øjeblik. (Jens Juhl Jensen under pseudonymet lektor Laale i Information 4.12.1990).

Vi er også af en spørger blevet gjort opmærksom på at ordet *alias* i ordbøger over engelsk, fx the Concise Oxford Dictionary, 1990, er opført som 'adv. & n.', dvs. som 'adverb and noun', altså som biord og navneord, og den pågældende spørger mente at den sidstnævnte brug også forekommer i dansk.

Biord, bindeord eller?

Ordet *alias* er et lån fra latin og som sådant med i fremmedordbøgerne. Puri- sten eller sprogrenseren Hannibal Peter Selmer giver det følgende tydeligt kritiske omtale:

Alias. Atter kun en gjenerindring fra Latinen, naar vi, især i daglig tale, bruge dette rent latinske ord istedetfor de danske *ellers, ogsaa, ogsaa kaldet*. (Om de i det danske sprog forekommende fremmede ord, samt tyskagtigheder, andre ufuldkommenheder, sprog- og retskrivningsfejl, 1861).

Ordet er ligeledes med i J. Byskov: Fremmed- og Retskrivningsordbog, 1918. Derimod har det som fremmedord ikke fundet plads i vores første officielle retskrivningsordbog, Svend Grundtvigs Dansk Haandordbog fra 1872. Hos Byskov er det opført uden ordklasseangivelse, men med oplysning om hvorfra det er lånt, med angivelse af

betydning i form af »oversættelse« samt eksemplificering:

alias, lat. ellers, desuden; ogsaa kaldet (Petersen alias Hofmann).

I Gyldendals Fremmedordbog, 11. udgave, 1993 og tidligere udgaver, er *alias* optaget med identifikationen »(lat.: ellers, desuden) også, eller«. Skønt ordet er af fremmed oprindelse, har det vundet så meget borgerret i dansk at det er taget med i Gyldendals Dansk Etymologisk Ordbog, 3. udgave, 1976, med følgende oplysninger:

alias adv. (freo.); lån fra lat. *alias* 'ellers, desuden, forøvrigt', besl. med *eller*.

Her altså med ordklasseangivelsen adv., dvs. biord. Den første af vores officielle retskrivningsordbøger hvori det er optaget, er Retskrivningsordbog 1955, udgivet af Dansk Sprognævn, her ligeledes med ordklasseangivelsen »biord«. Denne ordklasseangivelse stemmer med oversættelsen 'ellers, desuden', men ikke med 'også kaldet', der enten må opfattes som en slags sætningsord eller eventuelt som bindeord.

Ordet *alias* er ikke med i Ordbog over det Danske Sprog, hvis første bind, hvor det ville have været placeret, udkom 1919. Årsagen er at navnlig de første bind af ordbogsværket var noget tilbageholdende med at optage fremmedord, medmindre de havde en vis litterær status. Det nyligt udgivne Supplement til Ordbog over det Danske Sprog, bind 1 (1992), har rådet bod på denne mangel

og optaget ordet med ordklasseangivelsen »adv.«, altså biord. Artiklen om *alias* er forsynet med et par henvisninger til to ældre ordbøger, hvor *alias* optræder i denne brug. Desuden har Supplementet et enkelt citat med ordet som navneord, nemlig fra Fritz Jürgensen:

Alias! Jeg kan ikke vide, hvor Nogen vil la' sit Barn døbe Alias; hvem man hører hedder Alias har altid stjaalet eller .. underskrevet falske Dokumenter og løbet væk med dem. (Fritz Jürgensen og hans Tegninger. 1897. Nr. 90).

Navneord

I eksemplet fra Fritz Jürgensen er der tale om en fra forfatterens side bevidst fejlagtig anvendelse som egennavn, men bortset fra dette lidt tvivlsomme eksempel har funktionen som navneord ikke fundet vej til danske ordbøger. At dette er en mangel, fremgår af at vi fra århundredets begyndelse har et citat hvor *alias* entydigt er brugt på denne måde:

Manden betænkte sig et Øjeblik. »Mit Navn er John Robinson,« svarede han, idet han skævede hen til Holmes. »Nej, nej, det virkelige Navn,« sagde Holmes blidt. »Det er altid en tvivlsom Fornøjelse, man har af at træde i Forbindelse med *en alias*.« En dyb Rødmen for op i den fremmedes magre, blege Kinder. (A. Conan Doyle: Sherlock Holmes' Opdagelser IV, Den Blaa Karfunkel. Autoriseret oversættelse ved P. Jerndorff-Jessen. København, 1906).

Køn

Sherlock Holmes-eksemplet er dog påfaldende ved at ordet her optræder som fælleskøn. Det skyldes naturligvis at det er en person som omtales således, men må i øvrigt betragtes som en undtagelse. Normalt vil det være intetkøn som i eksemplet fra Information ovenfor. Det er naturligt eftersom de navneord der ligger det nærmest i betydning: *navn* og *dæknavn*, *alter ego* og *pseudonym*, alle er intetkøn.

Dæknavn

I praksis nærmer betydningen sig ofte *pseudonym* eller *dæknavn*. Men den er dog ikke helt den samme. Når forfatteren Karen Blixen udgav sin første bog under pseudonymet Isak Dinesen, så fastholdtes samtidig forfatteridentiteten: det var Karen Blixen, der blot anvendte et andet navn for ikke at blive genkendt. Når frihedskæmperne under Anden Verdenskrig som sabotører optrådte under *dæknavn*, så etablerede de proforma en helt anden identitet med andet erhverv, anden bopæl og undertiden med farvet hår og andre detaljer der kunne ændre deres udseende. Dette gjorde de for at beskytte sig mod represalier fra værnemagtens side. Men også i dette tilfælde er den ene identitet den overordnede, den rette. Sabotørjeget er en del af den samlede personlighed. Kun i besættelsesmagts øjne var dette jeg suspikt. Anderledes når en forbryder i fredstid udfører sine lyssky gerninger under dæknavn. Da dominerer forbryderidentiteten i hele verdens øjne den officielle, borgerlige identitet, for det er

den det borgerlige samfund tager moralsk stilling til.

Når dr. Jekyll i kriminalromanen Dr. Jekyll and Mr. Hyde snart optræder som den respektable dr. Jekyll, snart som den lyssky mr. Hyde, så er der i denne fiktion tale om egentlig personlighedsspaltning, navnet Jekyll er forbundet med ét adfærdsmønster, navnet Hyde med et andet; dr. Jekyll *alias* mr. Hyde har virkelig to psykologiske identiteter; dr. Jekyll har *et alias*, mr. Hyde, ikke et dæknavn, og det er de to identiteter der er det primære, navnene er i en vis forstand sekundære i forhold hertil.

Betydningsoplysningerne i Supplementet til Ordbog over det Danske Sprog til den adverbielle brug af *alias* og de eksempler fra ældre dansk som Supplementet henviser til, kan måske bidrage til at belyse dette forhold. Supplementet giver omskrivningerne

(sagt) på en anden måde; især: med et andet (rigtigere) navn; også kaldet.

I Kalkar: Ordbog til det Ældre Danske Sprog (1300-1700), udgivet 1886-92, finder man ikke *alias* som opslagsord, det figurerer i artiklen om navneordet *karnat*, der forklares ved synonymymer som 'vinde, talje'; derpå følger et eksempel:

de tavl, som skipperen bruger i skibet, godset ud oc ind med at sætte, karnat kaldit, *alias* windetawel.

Her forbinder *alias* to almindelige navneord, to betegnelser for samme genstand, af hvilke ordbogsartiklen fokuserer på den første der forklares ved

hjælp af den sidste, og måske er den sidste, som det antydes i Supplementets omskrivning, »rigtigere« end den første. I hvert fald anses den sidste af ordbogsredaktøren for at være den læseren kender i forvejen, mens den første skal introduceres.

Pigenavn

Når en dansk kvinde indgik ægteskab, fik hun indtil 1982 automatisk mandens efternavn. Sit pigenavn brugte hun kun i det omfang hun selv ønskede det. I dette tilfælde betød navneskiftet at hun i opslagsværker blev betegnet som *født* efterfulgt af pigenavnet. Her ville *alias* ikke uden videre være anvendeligt; med indgåelse af ægteskab skiftede kvinden identitet. Ved brug af *alias* skal de to identiteter fungere samtidig.

Alter ego

Efter ordenes nøjagtige betydning kunne man for så vidt sige at mr. Hyde var dr. Jekylls *alter ego*, hans 'andet jeg', på samme måde som Floridor i operetten Frøken Nitouche er Celestins *alter ego*; men denne betegnelse bruges sædvanligvis på en lidt anden måde, nemlig om den person i en roman der giver udtryk for forfatterens meninger, er hans talerør. Floridor er således Celestins *alias*. I dette tilfælde er Floridor også at betragte som hans dæknavn, fordi det da operetten blev skrevet, ikke var acceptabelt at en musikhæder ved en klostertale var komponist inden for operettens letbenede genre. Men der er ikke tvivl om at han selv helst identificerer sig med den identitet der ligger bag dæknavnet.

Kunstnernavn

Det samme gælder utvivlsomt kunstnere der har antaget et kunstnernavn som er mere iøjnefaldende eller sjældent end deres borgerlige navn. Greta Garbo og Victor Borge er ganske vist i den svenske Nationalencyklopedin opført som henholdsvis

Garbo (eg. Gustafsson), Greta, f. 18.9.1905

Borge, Victor, eg. Børge Rosenbaum, f. 1909,

dvs. *egentlig* Greta Gustafsson henholdsvis Børge Rosenbaum. Men opslagsordet er altså kunstnernavnet, som de er kendt under, og ikke det navn der er forbundet med en oprindelig borgerlig identitet, som de måske næsten helt har lagt bag sig. Kun i juridisk forstand kan det borgerlige navn siges at være det primære. Victor Borge *alias* Børge Rosenbaum virker naturligt; Børge Rosenbaum *alias* Victor Borge fokuserer ikke på den overordnede identitet. Ved dæknavnet er det lige omvendt. Det bør hedde »Thorvald Framlev *alias* det Borende X«, som der også kommer til at stå i den nye udgave af Retskrivningsordbogen.

Vibeke Sandersen (f. 1936) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

Nationalsocialist og nazist

I forbindelse med en injuriersag blev Sprognævnet af en advokat spurgt om betydningen af ordene *nationalsocialist* og *nazist*. Især ønskede spørgeren Sprognævnets stillingtagen til om det er i overensstemmelse med almindelig sprogbrug at betegne en person der vedkender sig at være nationalsocialist, som nazist.

Spørgsmålet blev behandlet af Dansk Sprognævns arbejdsudvalg. Sprognævnets svar er gengivet nedenfor.

Ordene *nationalsocialist* og *nazist* er synonyme, idet deres betydningsindhold er det samme, nemlig 'tilhænger af nationalsocialismen'. Betegnelserne *Nazi* og *Nazist* er dannet på tysk som forkortelser af *Nationalsozialist* på lignende måde som fx *Sozi* er dannet som forkortelse af *Sozialist*. Sådanne forkortelsesord har på tysk en slangagtig karakter. Det er usikkert om det tyske nationalsocialistiske parti oprindeligt selv har stået bag forkortelsen *Nazi*, men forkortelsen har vistnok på et tidligt tidspunkt fået en klang af noget nedsættende, måske blot i kraft af sin slangagtige karakter. Medlemmer af det tyske parti har så vidt vides ikke brugt betegnelsen *Nazi* om sig selv. I moderne tyske ordbøger oplyses det at ordet *Nazi* i dag bruges nedsættende på tysk, mens ordet *Nationalsozialist* ikke er udstyret med en tilsvarende oplysning (jf. fx Duden: Das grosse Wörterbuch der deut-

schen Sprache, 2. udgave, 1994). Sprognævnet har indtryk af at danske tilhængere af det tyske partis ideer i sin tid ikke brugte betegnelsen *nazist* om sig selv.

Begrebsmæssigt er ordene *nationalsocialist* og *nazist* altså synonyme; har man sagt at man er *nationalsocialist*, har man også sagt at man er *nazist*. Men med hensyn til ordenes bibetydninger kan man sige at ordet *nationalsocialist* har en mere neutral og saglig klang i forhold til ordet *nazist*, som har en mere nedsættende klang i forhold til ordet *nationalsocialist*.

Sprognævnet har i øvrigt indtryk af at ordene *nationalsocialisme* og *nationalsocialist* er så sjældne i nutidige saglige fremstillinger af historiske begivenheder, at ordenes notoriske forbindelse med Hitlers nazisme må skønnes at være uklar eller ligefrem ukendt for en stor del af den nulevende danske befolkning. Det kan derfor ikke udelukkes at ordet *nationalsocialist* i dag af nogle vil blive opfattet bogstaveligt som en betegnelse for en socialist med nationalt sindelag, hvad der for nogle betyder noget positivt. Og det kan tilsvarende ikke udelukkes at nogle af lignende grunde vil foretrække at betegne sig selv som *nationalsocialist* snarere end som *nazist*. Ordet *nazist* er et ord der er kendt af de fleste, og det vil være forklaringsordet på *nationalsocialist* over for en der ikke kender dette ord. At ordet *nazist* i dag kan bruges som skældsord eller nedsættende betegnelse for en voldelig person eller lignende, rokker ikke ved den ovennævnte begrebsmæssige synonymi med ordet *nationalsocialist*.

Rygning er årsag til kræft

I forbindelse med mærkning af tobaksvarer er der nogle læger som har ment at formuleringen *Rygning er årsag til kræft* er mere vild- end vejledende eftersom ikke alle rygere får kræft. Sundhedsstyrelsen har spurgt Sprognævnet om formuleringen efter nævnets opfattelse er for kategorisk og måske endog direkte vildledende.

Spørgsmålet blev behandlet af Dansk Sprognævns arbejdsudvalg. Sprognævnets svar er gengivet nedenfor.

Udsagnet *Rygning er årsag til kræft* er kategorisk i den forstand at det markerer et nødvendigt årsagsforhold mellem *rygning* og *årsag til kræft*. Grundbetydningen af ordet *årsag* er ifølge Ordbog over det Danske Sprog 'hvad der fremkalder en virkning', og mere specificeret 'hvad der har en bestemt virkning som nødvendig følge'. Det er formentlig forestillingen om at kræft er den *nødvendige* følge af rygning, der støder nogle læger; udsagnet får i kraft af denne forestilling karakter af en påstand som ikke stemmer overens med sandheden. Man kan også udtrykke det på den måde at udsagnet *Rygning er årsag til kræft* rummer en forestilling om noget altidigt. Det naturlige (og sandfærdige) svar på spørgsmålet »Er rygning årsag til kræft?« vil jo være »Ikke altid, men somme tider«. På samme måde må spørgsmålet »Er kræft forårsaget af rygning?« besvares med »Ikke kun

rygning«. Udsagnet må derfor kaldes en tand for kategorisk, grænsende til det vildledende.

Vi er i Sprognævnet opmærksomme på at udsagnet bruges i en kampagne, og at man i sådanne sammenhænge er tilbøjelig til at sætte trumf på. Men en modificering som går ud på at neutralisere det logisk underforståede, men usande *altid* i udsagnet, bør også kunne give den ønskede effekt, fx *Rygning er en årsag til kræft* eller *Rygning er en af årsagerne til kræft* eller en af de lidt blødere formuleringer som er blevet foreslået: *Rygning kan være årsag til kræft* eller *Rygning kan være medvirkende årsag til kræft*.

SPØRGSMÅL OG SVAR

Batch

Spørgsmål: Hvad hedder flertal af ordet *batch* i betydningen 'homogen mængde af et produkt'?

Svar: Sprognævnet kender ordet *batch* i edb-betydningen 'kørsel af flere programmer i én rækkefølge' (Nudansk Ordbog, 15. udgave, 1992). Vi er blevet spurgt om flertalsformen af ordet i denne betydning flere gange og har anbefalet flertalsformen *batches*. Da ordet i jeres anvendelse er det samme ord, må vi også i denne betydning anbefale flertalsformen *batches*. Ordet er jo indlånt fra engelsk og i henseende til orddannelse en parallel til ord som *match* 'kamp' og *ketch* 'båd' der i Retskrivningsordbogen, 1986, begge har flertalsform på *-er*, altså *matcher* og *ketcher*.

VS

Borger eller klient

Spørgsmål: Kunne man tænke sig at de ansatte i social- og sundhedssektoren benævnte de mennesker de er ansat til at passe og pleje, som *borgere*, *klienter* eller *patienter*?

Svar: En behandler kan umuligt anvende betegnelsen *borger* når han eller hun skal omtale den eller de personer som han eller hun er ansat til at passe og pleje. Ordet *borger* er i Ordbog over det Danske Sprog, bind 2, 1920, betydning

2, forklaret som 'medlem af et stats-samfund', og som synonym er anført *statsborger*. Samme synonym anvender Nudansk Ordbog, 15. udgave, 1992. I begge ordbøger anføres som betydning 1 ordets oprindelige betydning 'indbygger i en købstad'.

I dag bruges ordet *borger* om individet i relation til forskellige samfundsinstitutioner, hvorfor sammensætninger som *samfundsborger*, *statsborger*, *sovjeterborger* og *verdensborger*, hvor førsteledet angiver institutionens art, er gængse.

Sammensætningens førsteled kan også betegne relationens art, således *skatteborger*. Hvor der ikke er tale om egentlige samfundsroller, men hvor der i sammenhængen alligevel tænkes på en gruppes relation til systemet, kan man sætte et karakteriserende tillægsord foran ordet *borger* og fx tale om *hørehæmmede borgere*, *ældre borgere* eller *unge, pengestærke borgere*.

I en avistekst står der:

Nogle *skatteydere* forsøger .. bevidst at snyde sig til fradraget. .. Nogle *ansøgere* har kaldt sig hjemmehjælper eller håndværker uden at de nogensinde har været det. (Berlingske Tidende 1990).

De fremhævede ord vil uden videre kunne erstattes af ordet *borger* eller *skatteborger*, idet betegnelserne *skatteyder* og *ansøger* er personificeringer af handlinger som den enkelte udfører i sin egen skab af samfundsborger.

Når individet derimod ses i forhold til sin behandler, hører muligheden for at

benytte betegnelsen *borger* op. I relation til lægen er den enkelte *patient*, i relation til sagsføreren er vi hans *klienter*, og i forhold til sagsbehandleren på socialkontoret er vi også *klienter*.

Traditionelt bruges betegnelserne *patient* og *klient*, hvor den overordnede, fagligt kompetente, fx lægen eller sagsføreren, kan tale om hhv. *min patient* og *min klient*. Brugen af i hvert fald betegnelsen *klient* er imidlertid efterhånden blevet udvidet. I aviser og fagtidsskrifter er der skrevet vidt og bredt om *klientgørelsen* af os alle sammen, og inden for social- og sundhedsforvaltningen finder man også i stillingsopslag der henvender sig til andre end socialrådgivere, ordet *klientrettet* til karakteristik af arbejdsopgaverne, således overassistenternes: »*klientrettet* sagsbehandling inden for de sociale love« (Politiken 12.9.1986), eller kassererens: »*klientrettet* kasseekspedition« (Politiken 11.2.1987).

Citaterne viser en bredere anvendelse af ordet *klient*, som i dag også bruges af andre end de fagligt højest kvalificerede om dem de passer. Det må i dag være muligt for samtlige ansatte i social- og sundhedssektoren at omtale dem de passer og plejer, som deres *klienter*, respektive *patienter*, hvis det drejer sig om syge. Dem der bor på et plejehjem, kalder personalet ofte *beboerne*, men denne betegnelse er ikke anvendelig når behandleren skal udtrykke den personlige relation mellem ham eller hende og den som vedkommende er ansat til at passe og pleje.

Vi må altså konkludere at betegnelsen *borger* anvendes om den enkelte i

relation til samfundssystemet, mens betegnelsen *klient* ser ud til at være nutidens sprogbrug om behandlerens relation til den han eller hun behandler.

VS

Diskussion og debat

Spørgsmål: Hvilken forskel er der på betydning og brug af ordene *diskussion* og *debat* og de tilsvarende udsagnsord, *diskutere* og *debattere*?

Svar: I Nudansk Ordbog, 15. udgave, 1992, er ordet *diskussion* forklaret ved 'drøftelse, debat', og som synonymmer – dels forstået som ensbetydende, dels som beslægtede ord – er anført *drøftelse*, *debattering*; *debat*; *meningsudveksling*; *ordstrid*. Ordet *debat* er sammesteds forklaret ved ordene 'drøftelse, diskussion (i folketing, på generalforsamling o.l.)', og som synonym er anført *diskussion*.

I Politikens Synonymordbog, 10. udgave, 1991 og tidligere udgaver, er der under opslagsordet *debat* og tilsvarende under opslagsordet *debattere* henvist til opslagsordet *diskussion* hhv. *diskutere*. Under *diskussion* er der anført en række synonymmer og beslægtede ord, således *behandling*, *brainstorm*, *brainstorming*, *debat*, *diskurs*, *disput*, *disputation*, *drøftelse*, *forhandling* osv. Under *diskutere* er de tilsvarende udsagnsord opregnet.

Disse oplysninger peger i retning af et par ord med bredt betydningsområde og med mulighed for at blive brugt identisk. Parentesen i Nudansk Ordbog under *debat* tyder på at dette ord til forskel fra ordet *diskussion* kan bruges om drøftelser der finder sted inden for mere institutionelle rammer. Om drøftelsernes

indhold eller lødighed siges der ikke noget.

I vores klassiske ordbogsværk, Ordbog over det Danske Sprog, tegner der sig det samme mønster. I bind 3, der udkom 1921, og hvor de to ord behandles, anføres der om *debat* 'især: drøftelse i rigsdag, sogneråd, generalforsamling og lign.' (spalte 542). Den ovenfor omtalte brug af ordet *debat* er altså ikke af ny dato.

Imidlertid viser Sprognævnets citatsamlinger at brugen af ordet *debat* ikke altid er indskrænket til den mere institutionaliserede drøftelse. *Debat* er blevet noget af et modeord, hvad følgende citat viser: »**Debat.** I vore dage snakker man ikke om noget. Man har en debat.« (Alt for damerne 29.5.1975).

Det hedder næsten altid *den offentlige debat*, vel fordi den ofte rejses af politikere. Hertil svarer de talrige sammensætninger med ordet, fx *debataften*, *debatannonce*, *debatartikel*, *debatavis*, *debatblad*, *debatbog*. Man siger undertiden *debatemne* hvor man egentlig lige så godt kunne sige *diskussionsemne*, fx i følgende citat fra et læserbrev: »Med det store stofforbrug, som aviser, tidsskrifter, radio og TV har, skovles imidlertid alle debatemner i gabet på offentligheden« (Information 29.6.1962).

Ordet *diskussion* bruges dog også i den slags sammenhænge, således: »Mødet afsluttes med en diskussion over emnet »Hvorfor er full service bureauerne nødvendige for media og annoncører.« (Dansk Reklame, nr. 9, 1965). Tilsvarende hedder det i et avisreferat af et møde: »Ved halvni-tiden blev der holdt ekstraordinært fællesmøde, hvor for-

skellige holdninger kom til orde .. Til tider var diskussionen meget hed om fortolkningen af solidaritet« (Information 29.8.1970, Nils Ufer).

I nogle sammenhænge kan der være den forskel på brugen af de to ord at en *diskussion* kan være kort, mens en *debat* er lang. Man kan fx ikke have en *debat* om hvem der skal skrælle kartoflerne eller have bilen i dag. Men man kan sagtens have en diskussion om disse emner. Måske hænger det sammen med det generelt useriøse som i vore dages sprogbrug ofte forbindes med ordet *diskussion* således som det fx bruges i sammensætningen *diskussionsklub*, fx om de unge venstreorienteredes turistrejser til 70'ernes kriseramte Portugal:

Praca do Rossic .. kan uden overdrivelse kaldes den portugisiske revolutions *diskussionsklub*. Her sættes de uendelige rækker af problemer, som nationen kæmper med på sin vej mod den rene og autentiske socialismes klasseløse samfund, konstant under debat.

(Information 30.8.1975).

Eller om den britiske spion Blunt, der i 30'erne havde været talentspejder for det sovjetiske KGB på Cambridge Universitet:

Det var her han i en salonkommunistisk orienteret *diskussionsklub* af homofile, hvervede Burgess og Maclean (B.T. 17.11.1979).

For slet ikke at tale om venstrepolitikerens Erik Eriksens karakteristik af en

samlingsregering som en *diskussionsklub* (Hans Sølvhøj: Rødt på Hvidt, 1991, s. 96).

I den specielle (akademiske) sprogbrug hvor en forfatter af en afhandling eller artikel overvejer synspunkter for og imod, bruges traditionelt ordet *diskussion*, fx »Det indledende kapitel er på en måde en diskussion af hvordan romanen skal skrives.« (Information 9.5.1972, Torben Brostrøm). Men selv om den slags indre drøftelser kan man finde ordet *debat* anvendt. Således skriver Bent Mohn i en anmeldelse af Torben Brostrøms bog om den modernistiske lyrik, Poetisk Kermesse: »Man kunne her fremhæve Brostrøms debat af forholdet form-indhold« (Politiken 22.1.1963).

Man må derfor konkludere at ordene *diskussion* og *debat* ikke er klart adskilt fra hinanden i almensproget. Det forholder sig tilsvarende med udsagnsordene *diskutere* og *debattere*.

VS

Elektrificere og elektrisere

Spørgsmål: Hvorfor hedder det *elektrificering* og ikke *elektrisering*, og hvor kommer *-ficere* fra?

Svar: Navneordet *elektrificering* er afledt af udsagnsordet *elektrificere*. I Retsskrivningsordbogen, 1986, er både *elektrificere* og *elektrisere* opført som opslagsord, begge med betydningsangivelser. Ordet *elektrificere* har betydningsangivelsen 'indføre elektrisk drift', *elektrisere* har betydningsangivelsen 'oplade'. I Gyldendals Fremmedordbog, 11. udgave, 1993, angives for *elektrisere* betydningsangivelsen 'gøre elektrisk' og

'(overført) opflamme, begejstre, sætte i sving'.

Orddelen *-ficere* er en sideform til det latinske udsagnsord *facere*, der betyder 'gøre, fremstille' o.l.

I dansk er der i tidens løb indlånt udsagnsord fra latin med afledningsendelsen *-ere*, en lille gruppe med endelsen *-ficere*. Undertiden er disse udsagnsord lånt direkte fra latin, undertiden via tysk eller fransk, og det er ikke altid så let at afgøre om et ord har fulgt den ene eller den anden bane. Vi har i det foreliggende tilfælde på tysk både udsagnsordet *elektrifizieren* og *elektrisieren*, det første med samme betydning som det tilsvarende ord i dansk, det andet med betydningsangivelserne 'give elektrisk stød; elektrisere; sætte fut i', hvilket for de overførte betydningers vedkommende svarer til betydningsangivelserne for det danske ord i Gyldendals Fremmedordbog. Vi må altså konkludere at der faktisk findes to ord i dansk, med hver sin betydning, formentlig begge indlånt via tysk.

I øvrigt forholder det sig generelt sådan at afledningerne med *-ere* er betydelig hyppigere end afledningerne med *-ficere*. På den anden side er endelsen *-ficere* produktiv i dansk, dvs. at der på dansk grund er dannet – og stadig dannes – nye udsagnsord med denne endelse. Som eksempler på nye dannelser kan nævnes *kvalificere*, *simplificere*, *verificere*, *glorificere*, *versificere*, *russificere*, *mystificere* og *nazificere*. Ordene *elektrificere* og *elektrisere* følger således udbredte orddannelsesmønstre og må begge betegnes som fuldt ud korrekte.

VS

Licitation, udlicitering og indlicitering

Spørgsmål: Hvad betyder ordene *licitation* og *udlicitering*, og kan man bruge ordet *indlicitering*?

Svar: Ordene *licitation* og *udlicitering* med tilhørende navneord *udlicitation* er velkendte og indarbejdede størrelser både i almensproget og i fagligt sprog. Derimod kender vi ikke *indlicitering*, som hverken er at finde i nogen os bekendt ordbog eller i vores ordsamlinger.

I Ordbog over det Danske Sprog er ordet *licitation* defineret således: 'det at *udbyde* en leverance eller udførelsen af et arbejde' (bind 12, 1931).

Ordene *udlicitering* og *udlicitation* er i ordbogen betegnet som »faglige« og forklaret således: 'overdrage ved *licitation*' (bind 25, 1950). Samme betydning har ordet *bortlicitering* (bind 2, 1920). Afledningsendelserne *-ion* og *-ing* betyder her det samme, så det er ligegyldigt om man siger *udlicitering* eller *udlicitation*.

Forskellen på *licitation* og *udlicitation* eller *udlicitering* er ifølge Ordbog over det Danske Sprog i hvilken fase af processen man befinder sig; *licitation* ligger ifølge ordbogen først i forløbet, er selve udbudsfasen, mens *udlicitation* eller *udlicitering* følger efter som den konkrete overdragelse af arbejdet til et bestemt firma.

Finansministeriets cirkulære nr. 42 af 1.3.1994 hedder Cirkulære om udbud og udlicitering af statslige drifts- og anlægsopgaver. Cirkulæret bruger ordet *udbud* svarende til *licitation*. Overskriften viser at *udbud* og *udlicitering* ikke er det samme. Dette bekræftes i selve teksten hvor der står

at opgaver, som vil kunne udføres af eksterne leverandører, med passende mellemrum skal underkastes en *udbudsrunde*. *Udbudte* opgaver skal *udliciteres*, dersom det gennem *udbudet* godtgøres, at det .. er det mest fordelagtige for staten. (§ 1).

Citatet fra officiel sprogbrug bekræfter således den betydning og anvendelse af ordene som er angivet i Ordbog over det Danske Sprog.

Denne skelnen gennemføres imidlertid ikke altid helt klart i almensproget, fx i aviser. I en avisoverskrift står der »København *udliciterer* Urban Hansenplanens 20.000 lejligheder – til de sociale boligselskaber«, og nede i selve artiklen hedder det: »Det boligselskab, der finder frem til den bedste montageplan, baade hvad kvalitet og pris angaar, faar arbejdet.« (Information 8.7.1963).

I et læserbrev offentliggjort i Berlingske Tidende om placeringen af Lærerhøjskolens studier foreslår læserbrevskribenten at

cand.pæd.-studierne tages ud af Lærerhøjskolens fysiske rammer og »udliciteres« til de nye universitetscentre (14.9.1973).

Anførselstegnene markerer at ordet *udlicitering* er brugt i en overført betydning, men det er uklart om der er tale om udbud eller uddelegering.

Betegnelsen *indlicitering* kan eventuelt benyttes om overdragelsen af opgaven til firmaet selv, efter at *kontrolbud* har fundet sted, dvs. som modsætning til begrebet *udlicitering* i betydningen

'overdragelse af opgaven til en ekstern leverandør'. Begrebet er ikke reserveret i nogen anden betydning, så rent principielt kan der ikke være noget i vejen for at indføre ordet *indlicitering* i denne betydning.

VS

Melde ud

Spørgsmål: Hvorfra kommer det at politikere ikke mere udtaler sig, men *melder ud*?

Svar: Ifølge Sprognævnets kilder er første skridt på vejen at man i offentlig administration o. 1977 begyndte at bruge udsagnsordet *udmelde* og det tilsvarende navneord *udmelding* i breve fra ministerier til underordnede myndigheder, i betydningen 'meddele officielt'. Senere kom andre offentlige overordnede instanser med. Vi har behandlet denne sprogbrug i et svar i Nyt fra Sprognævnet, 1989/1, s. 12. Her citerede vi af en rundskrivelse fra et direktorat følgende passage: »I forbindelse med .. skal direktoratet herved *udmelde* nedenstående køreplan«.

Udmelde er imidlertid et fast sammensat udsagnsord, en sammensætningstype som er karakteristisk for officiel sprogbrug, for den såkaldte cancellistil. Politikerne og journalisterne bruger det løst sammensatte udsagnsord *melde ud*. Vores tidligste eksempel på denne sprogbrug stammer fra en artikel i Politiken der omhandler De Konservatives landsrådsmøde på baggrund af valgnerdelaget i 1987 og den deraf følgende debat om den midtsøgende kurs:

I et forsøg på at tage brodden ud af den debat på landsrådsmødet har partiledelsen på forhånd *meldt meget klart ud*: – Der er ikke noget alternativ til den midtsøgende politik (7.11.1987).

Vores næste citat stammer fra Tv-Avisen – altså fra talt sprog – hvor en interviewet person 20.9.1988 sagde:

Ledelsen har været bange for at *melde ud* hvad man ville nå.

I begge tilfælde drejer det sig sådan set om en meddelelse fra en overordnet instans til en underordnet; men samtidig er der jo en anden modtager af budskabet, nemlig avisens læsere, respektive Tv-Avisens seere eller lyttere, og herved bliver målgruppen mindre entydig.

Dette bliver endnu tydeligere i følgende citat fra politiets blad:

Det ville være rart, om politikerne ville *melde klart ud*, om man i det hele taget ønsker forbrydelserne opklaret. (Dansk Polit 15.4.1990).

Her er afsenderen af den ønskede meddelelse politikerne generelt, modtageren er offentligheden, men ikke nævnt.

I et karakteristisk citat fra Thisted Dagblad er det generelle begreb politikerne afløst af en endnu mere upersonlig passiv:

Nu må der *meldes ud*, hvor besparelserne skal ske. (11.10.1990).

Hermed er udviklingen ført til ende. Et

moderne cancelliudtryk *udmelde* er af politikere og journalister blevet yderligere almindeliggjort og gjort mundtligt. I dag vil det kunne bruges af de fleste, når de vil tilkendegive at en meddelelse, hvis indhold er hævet over diskussion, sendes, fx ud i æteren, til en bred, noget ubestemt offentlighed. *Melde ud* er en moderne, mindre højtidelig udtryksmåde for at *kundgøre, gøre vitterligt*.

VS

SOSU eller SOS?

Spørgsmål: Hvorledes skal man forkORTE betegnelserne *social- og sundhedshjælper, social- og sundhedsassistent, social- og sundhedsuddannelse(n)* samt *Social- og Sundhedsskolen*?

Svar: Sprognævnet kan ikke træffe en egentlig afgørelse, men må indskrænke sig til at komme med en udtalelse. Vi har i vores citatsamlinger kun ét belæg for en forkortelse, nemlig i en forkortelse for *social- og sundhedshjælperuddannelsen*:

Så mange begynder på *SOSU*-hjelperuddannelsen i 1991 (Tekst af Troels Marstrand til et oversigtskort over fordelingen på landsplan, citeret i artikel i dagbladet Politiken 3.3.1991).

Citatet viser at forkortelsen er etableret vha. de to første bogstaver i hvert af ordene *social* og *sundhed*, således at *u* ikke står for *uddannelse*. I alle 4 eksempler må denne forkortelse således være anvendelig, og det eneste der taler imod den, er at forkortelsen *SOS* også synes

at have vundet en vis udbredelse. Denne forkortelse er dog mindre heldig eftersom *SOS* jo er det internationale nødsignal benyttet i radiotelegrafi, der nu yderligere bruges i forkortelser som *SOS-central*, der ifølge en artikel i Politiken 7.8.1988 »i fremtiden« skal afløse betegnelsen *alarmcentral*. Ifølge samme artikel skal *SOS* »i fremtiden være fællesbegreb ved alle former for alarmering«.

Fra Politiken har vi også begrebet en *SOS-kapsel* om en kapsel man kan bære på sig enten som armlænke, fæstnet til urremmen eller som halskæde, og som rummer alle de oplysninger om bærens person (navn, adresse, blodtype, livsnødvendig medicin osv.) som kan have betydning i en krisesituation (Politiken 21.5.1990). Forkortelsen *SOS* giver således associationer i retning af ud råbet *HJÆLP!* Det er ganske vist ikke helt misvisende, men dog heller ikke helt rigtigt. Nu skal man selvfølgelig ikke være alt for ængstelig for sammenfaldende forkortelser, dem er der faktisk adskillige af; men vi vil dog anbefale *SOSU*.

VS

Dansk Sprognævn i 40 år

Dansk Sprognævn begyndte sin virksomhed i foråret 1955 og har altså 40-års jubilæum i år.

Oprettet af Bomholt

Det var den daværende undervisningsminister Julius Bomholt der 17. marts 1955 oprettede Sprognævnet, og som med en bekendtgørelse af 29. april samme år fastsatte bestemmelserne for nævnet og dets arbejde. Hermed havde Danmark – ligesom tidligere Finland, Sverige og Norge – fået sit sprognævn.

40-års-jubilæet i 1995 bliver markeret på forskellige måder.

Radioudsendelser

I foråret eller forsommeren (vi kender endnu ikke de nøjagtige datoer) vil repræsentanter for Sprognævnet medvirke i en udsendelsesrække om Sprognævnet i Danmarks Radios P1. I seks udsendelser fortæller vi om bl.a. nye ord, retskrivning og udtale, og vi diskuterer Sprognævnets holdning til det danske sprog med nogle af nævnets kritikere.

Nordisk sprogmøde i København

I september er Dansk Sprognævn vært ved det årlige møde mellem de nordiske sprognævn. Årsmøderne holdes på skift i de nordiske lande.

Til mødet i år venter vi deltagere med sprogene finsk (finlandsfinsk og sverigefinsk), færøsk, grønlandsk, islandsk,

norsk (bokmål og nynorsk), samisk og svensk (sverigesvensk og finlands-svensk) – og dansk. Det er i år 42. gang sprogfolk fra de nordiske sprognævn mødes for at diskutere fælles problemer. Emnet for 1995-mødet bliver sandsynligvis skønlitteraturen og sprogrøgten, herunder bl.a. litteraturens indflydelse på dagligsproget.

Bog om Sprognævnet

Senere på året udsender vi en bog om Sprognævnet i de 40 år der er gået siden oprettelsen i 1955. Den kommer til at indeholde artikler om forskellige sider af arbejdet i Dansk Sprognævn skrevet af nuværende og tidligere medlemmer af og ansatte i Sprognævnet.

Artiklerne har tidligere været offentliggjort i forskellige bøger og tidsskrifter mv., men samles her i ét overskueligt bind.

Og næste år ...

Som kronen på værket havde vi håbet at kunne udsende en ny, revideret udgave af *Retskrivningsordbogen* i jubilæumsåret. Redaktionsarbejdet med den nye udgave er stort set afsluttet, men vi har ikke desto mindre måttet erkende at bogen næppe kan nå at udkomme før i 1996, dvs. i 10-året for førsteudgaven fra 1986.

HGJ

Adresse og telefoner

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
2300 København S

Fax
31 54 03 60

Giro
6 10 17 20

Abonnement mv.
35 32 89 83

Oplysning
31 54 60 11 (direkte ledning,
mandag-fredag 10-12 og 13-15)

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 50 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Nyt fra Sprognævnet

1995/1 · marts

Alias og alias.....	1
Nationalsocialist og nazist.....	6
Rygning er årsag til kræft.....	7
Spørgsmål og svar	8
Dansk Sprognævn i 40 år	15

Næste nummer udkommer i juni 1995.

Ansvarshavende redaktør:
Erik Hansen

Redaktionssekretær:
Henrik Galberg Jacobsen

ISSN 0550-7332

Tryk: Bianco Luno A/S, København